

NEW WORDS IN DOOM² - LETTER "C"

Felicia Rodica ALIU
PhD student, University of Pitești

Abstract: DOOM² contains 62,000 words: the entries in DOOM¹ have been preserved, to which about 2,500 new words have been added, marked with an asterisk. The exclamation mark (!) placed before a title word marks that word in DOOM¹ that was altered. Their number is about 3500. The 2500 new words are not mostly neologisms as one might think at first glance, but internal neological formations, created by derivation, composition, change of morphological class, abbreviations and other mixed means. This article aims to discuss these procedures, using the words recorded in the letter "c" in DOOM², entries that represent 13.08% of the total.

Of the 327 words marked with an asterisk from the letter "c", 90 are derived and 59 compound, and the rest are proper nouns and neological words and in a small number words from the main lexical fund, more precisely from the family register and regional, known and used by speakers, but not mentioned so far, in a lexicographical work, which shows that the Romanian language is predominantly derivative.

From a morphological perspective, the best representation is the noun, followed by the adjective and the verb, for which a superficial contact between related languages was enough. The etymological perspective leads us to the French language, the main donor, more often than not on the Latin chain, so that we can speak of multiple etymology. English also brings its scientific and technical terminology.

Keywords: derivation, composition, change of grammatical value, etymology, classification

Limba română se încadrează, în ceea ce privește tipul de formare a cuvintelor, între limbile romanice care recurg masiv la derivarea cu sufixe și, într-o măsură redusă, la derivarea cu prefixe, derivarea fără afixe și compunerea cuvintelor. Această structură s-a născut prin accentuarea unor trăsături existente în limba latină, care, însă, ca orice limbă indo-europeană veche, recurge masiv și la derivarea prin prefixe și la compunere".¹ Avându-se în vedere direcțiile și tendințele actuale se poate afirma în plus că „în formarea cuvintelor, se dezvoltă rapid prefixele internaționale și, în oarecare măsură sufixele internaționale, ambele în primul rând de origine latină. Se reduce productivitatea multor sufixe tradiționale și capătă tot mai multă importanță compunerea și mai ales derivarea regresivă".²

Ca o concluzie a celor afirmate de cei doi mari lingviști se poate constata că în limba română a predominat întotdeauna, fie creația proprie, fie împrumutul, după situație.

Concret, din cele 327 de cuvinte marcate cu * steluță de la litera „c”, 90 sunt derivate și 59 compuse, iar restul sunt nume proprii și cuvinte neologice și într-un număr redus cuvinte din fondul principal lexical, mai precis din registrul familial și regional, cunoscute și întrebuințate de vorbitori, dar nementionate până acum, într-o lucrare lexicografică.

¹ G. Ivănescu, Formarea cuvintelor în limba română, în "Limba română", nr.1, 1965

² Al. Graur, Tendințe actuale ale limbii române, Ed. Științifică, 1968, p. 350

Mijloacele interne de îmbogățire a vocabularului au în vedere formarea de cuvinte noi prin folosirea resurselor proprii unei limbi, pornindu-se de la elementele preexistente în limbă: derivarea, compunerea, schimbarea valorii morfologice.

A. Derivarea

Derivarea presupune formarea de cuvinte noi din cuvinte existente în limbă, cu ajutorul afixelor sau prin suprimarea acestora. Dintre cele 90 de cuvinte derivate majoritatea sunt derivate cu sufixe care se pot clasifica astfel:

a)după origine, sufixele sunt:

- *Moștenite din latină:*

- a (clona < clonă + -a; cofnanța < co + finanțe + -a);
- ar (circular < circ + -ar; chioșcar, contestatar);
- at (citat < cita + -at);
- (i)er (confeccioner < confecciona + -er; cazanier);
- i (cepui < cep + -(u)i);
- ie (cascadorie < cascador + -ie; curvășărie, curvie);
- os (căpos < cap + -os; cupros, cremos);
- ică (cășunică < cășună + -ică);
- itate (confidențialitate < confidențial + -itate);
- (a,e,i,î)re (clonare < clona + -re, cofinanțare, conceptualizare);
- tor,toare (corporatoare < corporat + -oare);

- *Împrumutate din slavă*

- an (calabrian < calabria + -an; campanian, capverdian);
- că (canadiancă < canadian + -că, călărășeancă, crișean);
- ean (caldeean < Caldeea + -an, călărășean, crișean);

- *Împrumutate din latina literară și din limbile occidentale, îndeosebi franceza, direct sau prin filiere neromanice*

- al (conjunctural < conjunctură + -al, congregațional, competițional);
- anță. (consultanță < consulta + -anță);
- bil (circulabil < circula + -bil, construibil, consumabil);
- ist (caloriferist < calorifer + -ist, cerchist, contorsionist);
- iza (clasiciza < clasic + -iza; culpabiliza, climatiza);
- ic (cameleonic < cameleon + -ic);

b)după clasele morfologice sau părțile de vorbire cărora aparțin, derivatele obținute sunt:

- substantive: carabinier < carabină + -(i)er;
- caloriferist < calorifer + -ist; cascadorie < cascador + -ie;
- adjective: congregațional < congregaționala + -al, cupros < cupru + -os; -
- verbale: cepui, clona, climatiza;

c)după sens, sufixele se grupează pe clase semantice în:

- abstractele acțiunii: -ie (conotație, cascadorie)
- abstractele calității: -itate (confidențialitate)

-nume de agent și de profesie: -ar (circular, chioșcar); -er (cazanier, confecționar);

-nume de instrumente: -tor (copiator)

-nume colective: -ărie (curvășărie);

-nume de origine: -ean, -an (calabrian, capverdian, călărășean);

-calificative (însușiri ale obiectelor: -al (conjunctural, competițional); -bil (construibil, circulabil); -escu (cutărescu); -ist (caloriferist, cerchist); -os (cremos, cupros);

-moționale, ce indică opoziția de sex, formând substantive mobile: -ă (castilian-castiliană; corean-coreeană); -că (călărășean-călărășeancă, canadian-canadiancă); -oaică (ceh-cehoaică);

d)după productivitate pot fi productive și neproductive.

Dintre sufixele întâlnite la această literă sunt productive dintre cele vechi: -a, -ar, -at, -re, -tor (-toare) și dintre cele provenite din alte limbi: -ic, -ist, -iza;

De asemenea, s-a observat că multe dintre aceste sufixe sunt prezente în derivate numai de la teme străine (cameleonic, consultantă, congregațional, competițional, consumabil, culpabiliza), unele dintre ele reprezentând calcuri lingvistice.

Sufixe precum -ic, -ist, -iza(re) sunt utilizate pentru o terminologie abstractă și tehnico-științifică, atât pe baza unor formații românești, cât și sub forma unor împrumuturi din franceză în majoritatea cazurilor, urmate de cele din engleză.

Se mai poate lua în discuție și fenomenul *suprasufixării*, adică al cumulului de sufixe: comunicabilitate < comunica + -bil + -itate; chirăitură < chir + -(ă)i + -itură; conceptualiza, conceptualizare, confidențialitate, culpabilizare.

Un alt tip de derivare este aceea cu prefixe, fără a avea dimensiunea sufixării. La această literă se întâlnesc cu regularitate două prefixe *co-* și *contra-*, ambele de origine latino-romanică, *co-* semnificând „împreună cu” (cofinanța, copreședinte, copilot) și *contra-* „împotriva” (contraargument, contrainformație). Sunt două sufixe cu productivitate mare (în special *co-*) și intemaționale, cu circulație în multe limbi actuale, chiar dacă sensul poate varia.

De asemenea, au contribuit la introducerea calcurilor lexicale de structură, derivate cu prefixe, care sunt de fapt formații neologice după modelul francez: contraofertă- fr. contreoffre; copreședinte- fr. copresident.

Există și un exemplu de derivare regresivă, ce constă în suprimarea unor afixe (condens < condensa) - este o derivare postverbală, substantivul rezultat fiind de genul neutru.

B. Compunerea

Un alt procedeu de îmbogățire a vocabularului este compunerea. Din totalul cuvintelor nou introduse la litera „c”, acesta reprezintă un procent de 20,19%. În această statistică au fost incluse și formații create din elemente inexistente independent, numite elemente de compunere tematică sau prefixoide și sufixoide, precum și cele realizate din abrevieri ale unor cuvinte.

Totalul de 66 de cuvinte pot fi grupate în compuse din cuvinte întregi, cu existență independentă, care împreună formează un cuvânt nou ce denumește o altă

noțiune decât fiecare cuvânt luat izolat: cafea filtru, carte de credit, casă-muzeu, cămin-spital, ceho-slovac, cincisprezecime, ce-a, cuvânt-înainte.

La rândul lor, acestea se mai pot clasifica după natura morfologică a elementelor ce intră în componența lor:

- *Substantive* din substantive (cafea filtru, caiet-program, cap de bour, carte de credit), din substantive și adjective (cartof-dulce, Carul-Mic, coană-mare), din substantive și adverbe (cuvânt-înainte), din substantive și adjectiv pronominal posesiv (cumnatu-meu, cumnata-mea);

- *Adjective* din adjective (ceho-slovac);

- *Numerale* din combinarea a două sau mai multe numera1e (cincisprezecime, cincisutelea);

- *Inteljecții* din interjecții: cip-cirip;

După gradul de contopire a cuvintelor de bază se pot împărți în:

- compuse contopite: Câmpulung, cincisprezecime, chessebuger, cyberspațiu;

- compuse alăturate, fie prin juxtapunere: cuvânt-înainte, contract-tip, contabil-șef, cherry-brandy, cartof-dulce; fie prin joncțiune: carte de credit, cap de bour, chou à la creme;

- compuse ce au la bază *elemente de compunere* fără existență independentă (chino-gr „câine”; cito-gr „celulă”; cripto-gr „ascuns, secret”; crono-gr „timp”; clastro-lat „loc închis”; -fobie, gr „frică, ură”; -fog, gr „a mânca, a absorbi”; -grafie, gr „scriere, înregistrare) a căror origine este grecească și latină, dar care au pătruns în limbă ca simple neologisme, de regulă neanalizabile. Aceste elemente se grupează între ele în exemplele următoare: chinologic, citogenetic, cronofag, claustrofobie sau cu lexeme existente independent: criptocomunist;

- compuse formate din *abrevieri* ale unor cuvinte: C.E.C.; CD; CV;

Acestea ca părți de vorbire sunt substantive. CD primește prin cratimă un substantiv cu existență independentă în limba de proveniență: CD-player, CD-ROM, CD-writer. Prin urmare, acesta se dovedește un procedeu nou ce capătă amploare tot mai mult.

- compuse parasintetice formate prin alăturarea a doi termeni de compunere și un sufix: capverdian.

C. Schimbarea valorii gramaticale

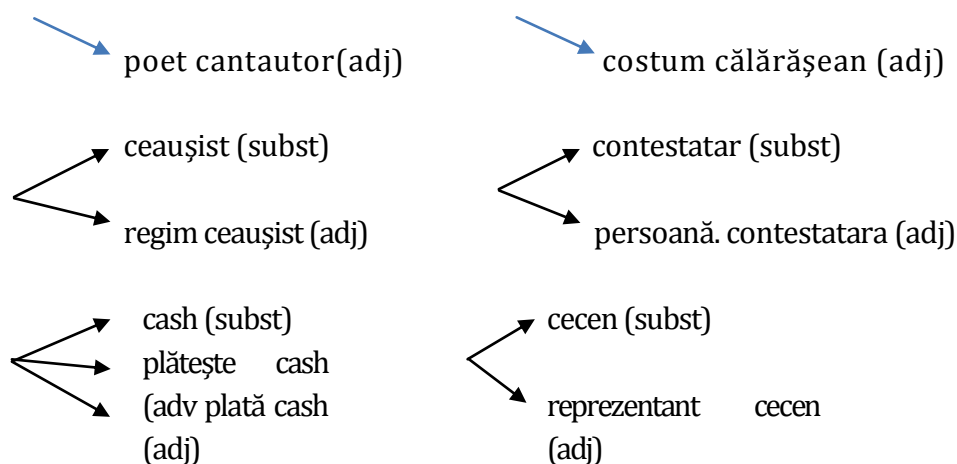
Luând în discuție cel de al treilea procedeu intem de îmbogățire a vocabularului, schimbarea valorii morfologice sau conversiune, se întâlnesc cuvinte care prin distribuție contextuală pot fi substantive și adjective:

Caldeean/ chaldeean

- Subst: locuitor din Caldeea/Chaldea
- Adj: mâncare caldeeană/chaldeeană

→ cantautor (subst)

→ călărășean (subst)



Concluzia care se impune în urma acestei analize privind cuvintele ce au la bază mijloace interne de îmbogățire a vocabularului, este aceea că din totalul de 327 de intrări marcate cu *steluță 1a litera „c” în DOOM² acestea reprezintă aproximativ 50 %, dovedind faptul că limba română este una preponderent derivativă, având ca element de bază, fie un lexem autohton, fie unul împrumutat, neologic.

Clasificare morfologică

Un alt tip de clasificare ce poate fi aplicat cuvintelor ce fac diferența între DOOM¹ și DOOM² la litera „c” este aceea din perspectivă morfologică, adică împărțirea lor pe părți de vorbire. Cea mai bună reprezentare o are substantivul, urmat de adjectiv și verb, celelalte părți de vorbire fiind prezente într-o proporție foarte mică. Procentual substantivele reprezintă aproape 65% și din perspectiva genurilor, cele mai multe aparțin genului feminin (98 de lexeme), urmat de genul neutru (80) și de cel masculin (41).

Majoritatea substantivelor marcate cu steluță nu sunt întrebuințate frecvent și nu sunt cunoscute de toți vorbitorii de limbă română, făcând parte din masa vocabularului și din vocabularul pasiv („totalitatea cuvintelor specifice unei limbi pe care vorbitorii le înțeleg, dar nu le utilizează decât accidental”).

Aceste substantive denumesc:

- ocupații (cameraman, clăpar, cantautor, contabil-șef)
- alimente și băuturi (cheseburger, cafe-frappe, cappuccino, căpșunică, cola, cherry-brandiy, chips, chou à la creme, coffee-break, curcao)
- noțiuni abstracte (conceptualizare, charismă, cauzativ, confidențialitate, comunicabilitate, consultanță);
- noțiuni din domeniul informatizării (computerizare, celular, chat, copiator, cutter, CD, CD-player, CD-writer, cyborg, copywriter, cyberspațiu);
- noțiuni din domeniul bancar (cash, card, carte de credit);
- diverse (calcemie, canişă, carabinieră, charismă, clip);
- obiecte de vestimentație (colant, caft, cașmir);

Adjectivele reprezintă 20% din totalitatea noilor intrări și fac parte în proporție de 90% din vocabularul pasiv (cool, criptocomunist, convivial, contravențional, cantautor, congregațional, conflat, carenat, citoplasmatic, chinologic).

Verbele în număr de 22 aparțin conjugărilor I și a-IV-a și sunt de natură neologică cele de conjugarea I (a cașera, a clona, a cofinanța, a colmata) și din fondul principal lexical cele terminate în -i (conjugarea a-IV-a): a cepui, a a curvi, a corhăni, a curvărăși.

Un loc neînsemnat îl au adverbele, numeralele, conjuncțiile și interjecțiile (chilug, cincisutelea, chit că, ciao, cip-cirip).

Clasificarea etimologică

Pentru a se realiza o astfel de clasificare este necesar să se determine etimonul, cuvântul de bază și ca urmare s-a apelat la metoda comparativ-istorică, ce se bazează pe două trăsături ale limbii: cuvântul este un semn lingvistic, complexul sonor nefiind determinat de sensul cuvântului și de faptul că schimbările în forma cuvântului se produc regulat în cursul evoluției limbii.

Din această perspectivă 132 dintre cuvintele nou intrate la litera „c” sunt de origine franceză, cunoscut fiind faptul că limba franceză este una dintre cele mai importante donatoare pentru limba română care a contribuit la îmbogățirea și modernizarea lexicului românesc în secolul al XIX-lea (cameleonic, calcemie, carabinieră, carenat, cascadorie, celtă, cecen, chit că, ciclamen, coloristic, consumabile, copilot, corai, coraportoare, coronografie), ca și latina literară, italiana și germana care continuă să se exercite în anumite regiuni românești.

Foarte multe neologisme franceze au pătruns prin intermediul limbii latine literare, de aceea se poate vorbi de etimologie multiplă: cerber < fr. cerber & lat. cerberus; cifră < fr. chiffre, it. cifra, lat. cifra; circar < fr. cirque, lat. circus; clasiciza < fr. classique, lat. classicus; continuum < fr. continuu, lat. continuus.

Trebuie menționat faptul că neologismele de origine franceză, dată fiind existența celor două coduri diferite (scris și oral), s-au impus în limba română pe cale scrisă (comunicabilitate < fr. comunicabilite, conceptualiza < fr. conceptualiser), fără nazalizare, fricatizare și cu pronunțarea consoanelor finale.

Ulterior, limba engleză a devenit o filieră la fel de importantă ca și cea franceză, vehiculând cuvinte cu statut internațional din domeniul terminologiei științifice și tehnice. Statistic 14,37%, reprezentând 47 de cuvinte sunt de origine engleză, multe dintre ele neadaptate sistemului fonetic specific limbii române: cash, casting, catering, CD-player, chips, cocker spaniel, consulting, cool, country, cyborg, curry. Există și cuvinte cu etimologie dublă, franceză și engleză: cameraman, canabis.

Din limba latină au fost introduse expresii și locuțiuni ce și-au păstrat atât forma, cât și conținutul: captatio benevolentiae, corrigenda, curricular, cum laude, curriculum vitae și au intrat astfel în vocabularul activ al vorbitorilor cu o anumită pregătire.

Din italiană au fost înregistrați termeni din domeniul muzical, în general artistic (cantautoare, cantautor, commedia dell'arte) și gastronomic (cannelloni, cappuccino), dar se întâlnesc și termeni cu etimologii multiple: camera < it. camera, fr. camera și engl. camera (pentru unele sensuri); contrapuncție < it. contrappunto, fr. contrepont.

În ceea ce privește celelalte limbi donatoare neromanice, din acestea au fost plasate cuvinte din registrele familial și popular:

- slavă: curvărăsit, curvi, curvit, curvar, curvă;
- rusă: civașă;
- bulgară: ciupercărie;
- neogreacă: coană, coana-mare, conul;
- albaneză: căpșunică;
- turcă: cara, carmangerie, chioșcar, chindia;
- germană: cartof-dulce, citat, clăpar;
- spaniolă: cha-cha-cha;

S-a observat că-n privința etimologiei multiple, termenii au pătruns pe trei filiere romanice: franceză, italiană și latina literară.

Se poate vorbi și de etimologie necunoscută, însă pentru un număr redus de cuvinte precum: capverdian, castiliană, căca, căcat, ceaușist, a cepui, charismatic, chilug, coplată, corhănti, a se cruci, cupros.

Concluzia ce se impune este aceea că împrumuturile se reduc la cuvinte autosemantice, în special la substantive, adjective și verbe, deoarece pentru aceasta este necesar și suficient un contact superficial, mai ales când cele două limbi sunt asemănătoare structural, cum este cazul românei, francezei și italienei. Interesant este faptul că după franceză, limba care oferă un număr considerabil de cuvinte este engleza, o limbă neolatină, care în cele mai multe cazuri vehiculează cuvinte intenționale de origine latino-romană, exact rolul pe care l-a îndeplinit franceza în perioadele anterioare.

Aceasta înseamnă că, indiferent de flieră, cuvintele neologice de astăzi au statut de cuvinte intemaționale, așa de necesare în domeniul terminologiei științifice și tehnice.

Mai trebuie menționat că intrările noi (sunt noi pentru că nu apar în DOOM¹) din DOOM² au la bază întrebuintarea lor tot mai frecventă în raporturile dintre vorbitori în cazul neologismelor și dobândirea de statut literar a unor termeni utilizați până acum doar regional sau în mediile restrânse ale unor grupuri sociale.

Nume proprii

Un număr important de cuvinte, mai precis 43, reprezentând 13% din totalitatea intrărilor este reprezentat de numele proprii. În lingvistica de specialitate acestea sunt încadrate onomasticii. Trebuie menționat că termenul de onomastică nu cuprinde, așa cum greșit consideră unii, numai numele de persoane, ci și numele altor ființe vii și numele de locuri. Fiecare dintre aceste trei categorii fiind cunoscute sub denumiri: antroponime (nume de persoane), zoonime (alte ființe vii), toponime (nume de locuri).

Motivul pentru care aceste nume proprii au fost introduse în DOOM² este acela de clarificare a unor probleme din fonetică și morfologie. Aceste probleme privesc:

- accentuarea: Calafat, Caiafa, Camembert, Cașmir
- despărțirea în silabe, evitându-se în unele cazuri pronunțarea cu diftong: Calce-do-ni-a, Ci-re-na-i-ca, Con-sti-tu-ți-a

- forma de genitiv-dativ: Caldeei / Chaldeei, Chinei, Costa-Ricăi, Căii-Lactee, Cehiei, Cordobei, lui Calipso, lui Cutărescu, Cenușăresei, Cambo-dgi-ei (s-a urmărit și despărțirea în silabe - dg, fiind considerat un grup de consoane și nu două consoane care trec în silabe diferite):

- Pentru forma de genitiv-dativ, toponimul Chile trebuie să fie precedat de substantivul „statul”, acesta fiind 1a G-D.
- sugestii pentru pronunția unora dintre nume:
 - Capitoliu se pronunță cu diftong în final și nu cu hiat;
 - Cehia se pronunță cu hiat în final și nu cu diflong;
- formele de plural: Marea Caraibilor, Corei- pentru Coreea
- Substantivele neutre care și-au păstrat forma din limba de proveniență privesc terminația *-uri* ce se atașează prin cratimă:
- notații privind articularea: Ceahlăul

Pentru Cehoslovacia sunt admise două modalități de despărțire în silabe: Ce-hos-lo-va-ci-a și Ce-ho-slo-va-ci-a, una conform regulilor cunoscute de despărțire în silabe și cealaltă bazată pe principiul vorbirii.

Fiecare nume este însoțit de o explicație, în paranteză, privind categoria căreia se integrează: Caiafa (personaj biblic), Călărași (nume de loc), Calea Lactee (brâu de stele), Calipso Capu Verde (stat), Carul Mic (constelație), Cerber (animal mitologic), Cezar (Împărat roman), Chateaubriand (nume de persoană, preparat culinar), Ciocarlia (melodie), Cirenaica (regiune istorică), Cunctator (supranume roman).

Aceste nume proprii se mai pot clasifica după formă în:

- simple: Cezar, Caldeea, Cehia, Cerber, Chianti;
- derivate: Călărași, Cutărescu;
- compuse: - scrise cu cratimă: Calea-Lactee, Coca-Cola
 - fără cratimă: Capul Verde, Marea Caraibilor, Carul Mic
 - sudate: Câmpulung, Cehoslovacia

După cum se observă unele dintre aceste substantive compuse conțin în structura lor un lexem ce denumește forma de relief pe care o identifică. Deși au aceeași structură: formă de relief + determinant, formele de genitiv-dativ nu urmează aceeași regulă în toate cazurile.

Ex: Căii-Lactee, Capului-Verde, Costa Ricăi

La cele al căror determinant este un adjectiv și sunt sudate, acestea ocupând poziția a doua, flexiune primește numai adjectivul: Câmpulungului.

Dacă privim aceste nume din perspectiva domeniului, se constată că majoritatea sunt toponime, numai patru (Calafat, Călărași, Câmpulung, Ceahlău) de origine română.

Clasificându-le după gen, 6 sunt masculine, 15 sunt feminine, iar restul neutre.

Bibliografie

- Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic (DOOM²), București, 2005;
 Dicționarul ortografic, ortoepic al limbii române (DOOM¹, București, 1982;
 Dicționarul explicativ al limbii române (DEX), București, 1975;

.Formarea cuvintelor în limba română (FCLR), Editura Academiei, vol I- Compunerea, 1970; vol. II- Prefixe, 1978; vol. III- Sufixe . Derivarea verbală., 1989;
G. Ivănescu, *Formarea cuvintelor in limba română*, în „Limba română”, nr.1, 1965;
Al. Graur, *Tendințe actuale ale limbii române*, F.d. Științifică, 1968,
Bidu-Vrânceanu, Angela, *Structura vocabularului limbii române contemporane*, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1986;
Mocanu, Z, Marin; Bănică,, P. Gheorghe, *Formarea cuvintelor în limba română contemporană*, Editura Universității din Pitești, 1999;